

Risâle-i Nur'da nefsin dört hatvesi

Gürsel Taşcı: “Bediüzzaman’a göre nefis mücadelesi için neler yapabiliriz? Nefislerimizi nasıl terbiye edebiliriz? Bunun yolu var mı?”

Bediüzzaman Hazretleri dört hatvede nefsin dört aşağılık hâline dikkat çeker ve nefsin “emmâre” hâline sıyrılarak “mutmainne” makâmına doğru yükselmesini sağlayan kapıları gösterir. Bu hatveler ve arınma yolları kısaca şöyledir:

Birinci Hatve (Acz Tarîkı): Âyette geçen “Nefislerinizi temize çıkarmayın”¹ nehyi, bizi nefsin en ilkel hâline karşı uyarmaktadır. Şöyle ki: İnsan nefsinı sever. başka her şeyi nefsinine fedâ eder. Hattâ Mâbuda lâıyk bir tarzda nefsinı metheder, nefsinı ayıplardan uzak görür. Elden geldiğı kadar kusurları kendine lâıyk görmez ve kabul etmez. Kendini şiddetle müdafaa eder.

Neticede, gerçekte “acz” içinde yuvarlanan nefis, kendisini üstün görür, kendisiyle gururlanır, kendisini beğenir. Oysa kulluk makâmı, Allah’ın azameti ve büyüklüğü karşısında, kendi acziyetini idrâk etmeyi gerektirmektedir.

İşte bu mertebede nefsin arındırılması, nefsi temize çıkarmamak ve günahlardan uzak görmemektir. “Acz” içinde olduğunu idrâk eden nefis, gururlanmaz, kendisini büyük görmez; “ubûdiyet” tarîkına girer. Ubûdiyet tarîkı ise onu, mahbûbiyete, yani Allah’ın sevgili bir kulu makâmına yükseltir. Bu tarîk, aşktan daha sâlimdir.

İkinci Hatve (Fakr Tarîkı): Burada nefis kendini unutmuştur. Nefsin kendinden haberi yoktur; ölümü düşünse, başkasına vermekte; fenâyı, zevâli ve yokluğu görse, kendi üzerine almamaktadır. Külfet, hizmet ve ibâdet makâmında, yani Allah’ın emirlerine muhatap olma makâmında da, nefis kendini unutmuştur. Nefis, kendini Allah’ın emirlerine muhatap saymamaktadır.

Fakat ücret almaya ve lezzetlerden istifâde etmeye gelince öne atılmakta ve şiddetle istemektedir. Yani lezzetlerde nefis kendini unutmamaktadır. İşte, nefis-i emmâre budur. Nefsin bu vahim hâline, “Allah’ı unutup da, Allah’ın da nefislerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkmış kimselerdir.”² âyeti işâret etmektedir.

Nefsi bu makâmda arındırmak, bu hâlin aksini telkin etmekle mümkündür. Yani nefsin unutkanlığı ile örtüşecek bir biçimde, lezzetlerde, tatlarda, ihtirâslarda, menfaatlerde ve ücretlerde nefsi unutmak. İbâdet, hizmet, faaliyet ve ölüm gibi nefsin sevmediğı hallerde ise nefsi unutmamak. Yani hizmetlerden geri durmamak, öne atılmak. Her an ölümü beklemek ve hazırlanmak.³

Böylece nefis kendisinin “fakr” içinde olduğunu unutmaz. Bu idrâk onu Allah’ın Rahmân ismine ulaştırır. Yani nefis kendi fakirliğini bilmekle birlikte, daha dehşetli bir fakirlik olan ölümün her an kapıda olduğunu hissederek, hizmetlere atılır ve ibâdetlerde ön safta yer alırsa; Rahmân ismi o nefsi kucaklar, ihâta eder, şefkat eder, nîmetlerini bollastırır, bereketini artırır, hadsiz sevaplar verir; ölümden sonra da o nefsi fakir ve yoksul bırakmaz. O nefse rahmet eder.

Üçüncü Hatve (Şefkat Tarîkı): “Sana her ne iyilik gelirse Allah’tandır. Her ne kötülük dokunursa nefsindendir”⁴ âyetinde ders verildiği gibi, nefis dâimâ iyiliği kendinden bildiğinden, fahr ve ucba girer, övünür, gururlanır ve kendini yeterli görür. Oysa nefiste yalnız kusur, noksanlık, acz ve fakr görülmeli; bütün iyiliklerin, olgunlukların ve kemâlâtın Fâtır-ı Zülcelâl tarafından kendisine ihsân edildiğini anlamalı; fahr yerine şükür; övünmek yerine hamd etmelidir. Bu mertebede nefsin tezkiyesi, yani arınması, nefsi, “Günahlardan arınan kurtuluşa ermiştir”⁵ âyetinin sırrına mazhar eder.

Bu hatvede nefis kendisine şefkat etmeli ve acımalı; kendisini övmekten, methetmekten ve gururdan vazgeçmelidir. Çünkü medih ve gururla nefis kendisini acımasızca ve insafsızca inîşe bırakmış olmaktadır. Nefis bu vahâmete uğramamak için, kemâlini kemâlsizlikte, kudretini aczde, gınâsını ve zenginliğini fakrde bilmelidir.

Dördüncü Hatve (Tefekkür Tarîkı): “O’nun yüzü müstesnâ her şey helâk olup gidicidir.”⁶ âyetinin ders verdiği gibi; nefis kendisini serbest, müstakil ve bizzat mevcût bilmektedir. Nefsin “kendi başına buyruk olmak” istemesi bundan ileri gelmektedir. Bu da, Mâbud’una karşı düşmanca bir isyân içinde bulunmasına yol açmaktadır.

Oysa nefis kendi başına bir hiçten ibârettir. Ancak Cenâb-ı Hakk’a intisap ettiği takdirde varlığını hissedebilmekte; âlem ve kendi varlığı üzerinde hayran bir şâhit ve mütefekkir bir izleyici konumu kazanabilmektedir. Öyleyse nefis, varlığında yokluk; yokluğunda varlık bulunduğunu bilmelidir. Yani nefis şahsî varlığına güvenip, Cenâb-ı Hak’tan gaflet etse, yıldız böceği gibi şahsî ışıkçığı ile, sonsuz bir yokluk ve ayrılık karanlığı içinde boğulur gider. Fakat enâniyeti bırakıp, nefsin bir hiç olduğunu; nefsin ancak Mûcid-i Hakîkî’nin bir tecellî âyinesinden ibâret olduğunu gördüğü anda, bütün varlıklar âlemini ve sonsuz bir vücudu kazanır! Zîrâ, isimlerinin cilvelerine bütün varlıkların mazhar olduğu Cenâb-ı Hakk’ı bulan bir kalp, her şeyi bulmuş olur.⁷

Dipnotlar:

1- Necm Suresi: 32.

2- Haşır Sûresi, 59/19.

3- Mektûbât, s. 443.

4- Nisâ Sûresi, 4/79.

5- Şems Sûresi, 91/9.

6- Kasas Sûresi, 28/88.

7- Mektûbât, s. 444